

BARMOQ O‘YINLARI ORQALI BOLALAR NUTQINI O‘STIRISH

G‘ulomova Anorxon Mamasharifjon qizi

Qo‘qon Universiteti Maktabgacha ta‘lim yo‘nalishi 2 24 guruh talabasi

anoraxongulomova16@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20323364>

Annotatsiya: Mazkur maqolada maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini rivojlantirishda barmoq o‘yinlarining ahamiyati yoritilgan. Barmoq o‘yinlari orqali bolalarning mayda motorikasi, tafakkuri, diqqat va og‘zaki nutqi rivojlanishi ilmiy-pedagogik jihatdan tahlil qilinadi. Shuningdek, maqolada barmoq mashqlarining bolalar lug‘at boyligini oshirish, tovushlarni to‘g‘ri talaffuz qilish hamda muloqot ko‘nikmalarini shakllantirishdagi o‘rni misollar asosida ko‘rsatib berilgan. Tadqiqot davomida pedagog va ota-onalarning hamkorligi muhim omil ekanligi ta‘kidlangan.

Kalit so‘zlar: barmoq o‘yinlari, nutq rivoji, maktabgacha ta‘lim, mayda motorika, bolalar psixologiyasi, lug‘at boyligi, talaffuz, kommunikativ ko‘nikma, pedagogika, ta‘lim texnologiyasi.

Kirish

Bugungi kunda maktabgacha ta‘lim tizimida bolalar nutqini rivojlantirish eng muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Nutq bolaning tafakkuri, dunyoqarashi va ijtimoiy munosabatlarini shakllantiruvchi asosiy vosita sanaladi. Ayniqsa, maktabgacha yosh davrida bolalarning og‘zaki nutqini rivojlantirish ularning keyingi ta‘lim bosqichlaridagi muvaffaqiyatiga katta ta‘sir ko‘rsatadi.

Pedagog va psixolog olimlarning fikricha, bolaning qo‘l harakatlari bilan nutq rivoji o‘rtasida uzviy bog‘liqlik mavjud. Mayda motorika qanchalik rivojlansa, bolaning nutqi ham shunchalik tez va ravon shakllanadi. Shu sababli barmoq o‘yinlari maktabgacha ta‘lim jarayonining ajralmas qismiga aylangan.

Barmoq o‘yinlari – bu qo‘l va barmoqlar yordamida bajariladigan she‘r, qo‘shiq yoki harakatli mashqlar majmuasi bo‘lib, ular bolalarning nutq apparatini rivojlantirishga xizmat qiladi. Ushbu o‘yinlar bolalarda eslab qolish, diqqatni jamlash, tinglash va fikrni ifodalash ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Barmoq o‘yinlari bolalar rivojlanishida ko‘p qirrali pedagogik ahamiyatga ega. Avvalo, ular bolalarning mayda motorikasini rivojlantiradi. Mayda motorika esa miya faoliyati bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, ayniqsa nutq markazlarining faollashuviga yordam beradi.

Mashhur pedagog V.A. Suxomlinskiy “Bolaning aqli uning barmoqlari uchida” deb bejiz ta‘kidlamagan. Chunki qo‘l va barmoqlar bilan bajariladigan mashqlar orqali bola nafaqat jismoniy, balki aqliy jihatdan ham rivojlanadi. Barmoq o‘yinlari quyidagi pedagogik vazifalarni bajaradi:

bolalarning lug‘at boyligini oshiradi;

tovushlarni to‘g‘ri talaffuz qilishni shakllantiradi;

eshitish va tinglash qobiliyatini rivojlantiradi;

xotira va tafakkurni mustahkamlaydi;

muloqot madaniyatini rivojlantiradi;

ijodiy fikrlashni shakllantiradi.

Bunday o‘yinlar, ayniqsa, nutqida nuqsoni bo‘lgan bolalar bilan ishlashda samarali natija beradi. Logopedik mashg‘ulotlarda barmoq mashqlaridan muntazam foydalanish talaffuzdagi kamchiliklarni kamaytirishga yordam beradi.

Maktabgacha ta‘lim amaliyotida barmoq o‘yinlarining turli shakllari qo‘llaniladi. Ularning har biri bolaning yosh xususiyatlariga mos ravishda tashkil etiladi. Bu turdagi o‘yinlarda bolalar

she'r yoki tez aytishlarni aytish bilan birga barmoqlari yordamida harakatlarni bajaradilar. Masalan:

*“bosh barmoq – bobojon,
ko'rsatkich – buvijon,
o'rta barmoq – dadasi,
nomsiz barmoq – onasi,
jimjiloq esa – bolasi.”*

Bunday mashqlar bolalarda ritmni his qilish va so'zlarni eslab qolish qobiliyatini rivojlantiradi. Bu o'yinlarda barmoqlar yordamida turli obrazlar yaratiladi. Masalan, qush, quyon yoki daraxt shakllarini ko'rsatish orqali bolalarning tasavvuri kengayadi. Musiqa bilan uyg'unlashtirilgan barmoq mashqlari bolalarda emotsional holatni yaxshilaydi. Qo'shiq va ritmik harakatlar yordamida bolalar faol ishtirok etadilar.

Nutq rivojlanishi bolaning umumiy psixik taraqqiyotida muhim o'rin egallaydi. Bola nutq orqali fikr bildiradi, atrofdagilar bilan muloqot qiladi va o'z hissiyotlarini ifodalaydi. Shu bois maktabgacha yoshda nutqni rivojlantirishga qaratilgan mashg'ulotlar muntazam olib borilishi zarur.

Barmoq o'yinlari davomida bolalar bir vaqtning o'zida eshitadi, ko'radi va harakat qiladi. Bu esa analizatorlarning birgalikda ishlashini ta'minlaydi. Natijada yangi so'zlar tezroq o'zlashtiriladi va nutq faoliyati faollashadi. Shuningdek, barmoq o'yinlari:

*artikulyatsion apparatni mustahkamlaydi;
nutq sur'atini me'yorlashtiradi;
fonematik eshituvni rivojlantiradi;
mustaqil gap tuzish ko'nikmasini shakllantiradi.*

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, barmoq mashqlaridan muntazam foydalangan bolalarda nutq nuqsonlari kamroq uchraydi. Ular tengdoshlari bilan erkin muloqot qilishga intiladilar.

Bolalar nutqini rivojlantirishda pedagog va ota-onalarning hamkorligi muhim ahamiyat kasb etadi. Tarbiyachi mashg'ulotlarni qiziqarli va bolaning yoshiga mos tarzda tashkil qilishi kerak. Ota-onalar esa uy sharoitida barmoq o'yinlarini davom ettirib, bolaning faol ishtirokini qo'llab-quvvatlashi lozim. Bunday yondashuv bolalarda nutqiy faollikni oshiradi va ularning ijtimoiylashuviga yordam beradi. Mashg'ulotlarni tashkil etishda quyidagi tavsiyalarga amal qilish maqsadga muvofiq:

*o'yinlarni muntazam o'tkazish;
bolaning yosh xususiyatlarini hisobga olish;
she'r va harakatlarni soddala tanlash;
bolani rag'batlantirib borish;
musiqiy vositalardan foydalanish.*

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, barmoq o'yinlari maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini rivojlantirishning samarali vositalaridan biridir. Ular orqali bolalarning mayda motorikasi, tafakkuri, lug'at boyligi va kommunikativ ko'nikmalari rivojlanadi. Barmoq mashqlari bolaning nutq apparatini faollashtirib, tovushlarni to'g'ri talaffuz qilishga yordam beradi. Shuningdek, bunday o'yinlar bolalarning psixologik holatini yaxshilaydi, ularda o'ziga bo'lgan ishonchni oshiradi hamda ijodiy fikrlashni shakllantiradi. Shu sababli maktabgacha ta'lim muassasalarida va oilada barmoq o'yinlaridan keng foydalanish muhim pedagogik ahamiyatga ega.

References:

1. Suxomlinskiy V.A. Bolalarga jonim fido. – Toshkent: O‘qituvchi, 1984.
2. Vygotskiy L.S. Tafakkur va nutq. – Moskva: Pedagogika, 1999.
3. Leontev A.A. Nutq faoliyati asoslari. – Moskva: Nauka, 1974.
4. Qodirova F.R. Maktabgacha pedagogika. – Toshkent: Tafakkur, 2019.
5. Hasanboyeva O.U. Maktabgacha ta’lim pedagogikasi. – Toshkent: Ilm Ziyo, 2017.
6. Nurmatova M. Bolalar nutqini rivojlantirish metodikasi. – Toshkent: Fan, 2020.
7. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2021.
8. Muxina V.S. Bolalar psixologiyasi. – Moskva: Prosvesheniye, 2002.
9. Jalolov J. Pedagogik mahorat asoslari. – Toshkent: O‘qituvchi, 2015.
10. G‘ulomova X. Maktabgacha ta’limda innovatsion texnologiyalar. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2022.